

INHOUDSOPGAVE

	Bladzijde
MANAGEMENT SAMENVATTING	3
1. WAAROM DIT VISIEDOCUMENT	7
2. MAATSCHAPPELIJKE DOELEN	12
3. SPEERPUNTEN VAN BELEID	13
4. AAN DE SLAG !	20

MANAGEMENT SAMENVATTING

Ontwikkeling van een e-Overheid en een e-Archief

Internet is niet meer weg te denken uit het dagelijkse leven. Dit heeft enorme gevolgen voor de taken en het werkpakket van overheden en archiefinstellingen: overheden digitaliseren steeds vaker hun werkprocessen en vormen digitale archieven, en publiek verwacht als vanzelfsprekend informatie via internet. Een logisch pendant van de ontwikkeling van een **e-Overheid**, waarbij burgers en bedrijven hun zaken met de overheid via internet regelen, waar en wanneer het hen uitkomt, is de ontwikkeling naar een **e-Archief**. De maatschappelijke voordelen van deze ontwikkeling voor het publiek zijn aanzienlijk: het komt tegemoet aan de groeiende belangstelling in Nederland voor geschiedenis en cultuur. Een belangrijk stuk van de totale Nederlandse geschiedenis en cultuur is te vinden in de collecties die beheerd worden door de archiefinstellingen die samen de archiefsector vormen. Deze collecties bevatten verschillende soorten, vaak uniek, materiaal: het gaat om tekst, maar ook bijvoorbeeld om beeld, film, foto, muziek, tekeningen en video. Als de (toegang tot de) bronnen van archiefinstellingen met één muisklik binnen handbereik van een ieder komen, wordt het mogelijk om data van verschillende informatiesystemen op verschillende plekken tegelijkertijd te raadplegen, op een moment dat dit de digitale bezoeker uitkomt. Digitalisering van ons erfgoed maakt het bovendien mogelijk om dwarsverbanden te leggen tussen collecties van bijvoorbeeld musea, archiefinstellingen en bibliotheken. ICT maakt het daarnaast mogelijk om vorm te geven aan publieksparticipatie: nieuwe communicatievormen zoals fora, wiki's en nieuwsgroepen.

Door de beschikbaarstelling van het digitaal cultureel erfgoed, dat onder andere in beheer is bij de archiefinstellingen, ontstaan nieuwe mogelijkheden voor onderwijs, wetenschap, cultuurproductie en de creatieve industrie. De archiefinstellingen bieden hiermee niet alleen een maatschappelijke basisvoorziening, maar dragen ook bij aan de ambitie van Nederland om een vooraanstaande rol als kenniseconomie in Europa te vervullen.

De wereld van informatiehuishouding en cultureel erfgoed

Archiefinstellingen verkeren in een unieke positie binnen de keten van creatie tot publicatie van overheidsinformatie: niet alleen bewegen zij zich in de wereld van de **informatiehuishouding** (van de overheden), maar ook zijn zij werkzaam in de wereld van **cultureel erfgoed**.

De opkomst van e-Overheid en e-Archief roept behalve kansen ook de nodige vragen en knelpunten op. Het is allerminst simpel. Zo worstelen overheden met het op orde krijgen van hun digitale en papieren informatiehuishouding. Als de papieren en digitale archieven niet op orde komen, zijn de overheden niet in staat om behoorlijk verantwoording af te leggen.

Ook archiefinstellingen staan aan de vooravond van een omslag van 'papier naar digitaal'. Dit heeft een enorme impact op de organisaties: het vraagt kennis van het omgaan met ICT

vraagstukken, het verandert de werkprocessen binnen de organisatie, en het vraagt bovendien ook incidentele en structurele budgetten voor het ontwikkelen van een digitale dienstverlening die aan de wensen van publiek tegemoet komt en duurzaam van karakter is.

Van “pionieren naar verankeren”

Veel archiefinstellingen hebben in de afgelopen jaren tal van interessante stappen op digitaal gebied gezet, alleen, met andere archiefinstellingen of in samenwerking met andere erfgoedpartijen op lokaal, regionaal en landelijk niveau. Deze stappen variëren van het ontwikkelen van provinciale erfgoedportals tot digitale samenwerking van archiefinstellingen en innovatieve educatieve projecten. Ondanks alle inspanningen van de archiefsector op digitaal gebied staat de digitalisering in deze sector, afgezet tegen de enorme rijkdom aan objecten en de potentie van internet nog aan de vooravond van de echte omslag naar een e-Archief. Daarbij moeten vooral ook de kleinere archiefinstellingen niet vergeten worden die vaak niet over de middelen en kennis beschikken om een digitale dienstverlening op te zetten.

Met alle waardering voor de initiatieven van alle digitale pioniers in de sector, is de tijd nu aangebroken om een stap te zetten **van ‘pionieren naar verankeren’**, waarbij best practices en geleerde lessen breder gedeeld worden en gemeenschappelijke vraagstukken ook samen opgepakt worden. Veel van de vraagstukken op digitaal gebied (zoals die van de digitale duurzaamheid) zijn immers van een zodanige complexiteit en schaal dat deze het kennisniveau en investeringskracht van een individuele instelling overstijgen. Versterking van de samenwerking in de archiefsector vergemakkelijkt ook de noodzakelijke digitale samenwerking met de andere erfgoedpartijen en de bibliotheken.

Wil de archiefsector de burgers in Nederland (en daarbuiten) ook in de komende jaren **duurzaam blijven bedienen**, dan moeten er substantiële stappen gezet worden richting een e-Archief. Dit is alleen mogelijk als de samenwerking op lokaal, regionaal en landelijk niveau tussen archiefinstellingen en overheden, en met andere erfgoedpartijen (zoals musea) en de bibliotheeksector versterkt wordt.

Het **consortium** van de elf Regionale Historische Centra en het Nationaal Archief wil hierin een regie-rol spelen, aangezien zij belangrijke netwerken met elkaar verbinden. Samenwerking met andere partijen zoals de grotere gemeentearchieven, BRAIN, KVAN, DEN en Erfgoed Nederland blijft daarbij natuurlijk essentieel. BRAIN en KVAN hebben in juni 2009 hun visie gegeven over de koers en de inrichting van het archiefwezen in een visiestuk, getiteld “Archiveren is vooruitzien”. De denklijnen en ambities in dat stuk en het onderhavige visiestuk “e-Archief in ontwikkeling” liggen in elkaars verlengde.

Consortium: een strategische doorkijk

Het consortium van de Regionale Historische Centra en het Nationaal Archief geeft met dit visiedocument een strategische doorkijk naar de komende vijf jaren (2009 – 2014), waarbij als de drie inhoudelijke speerpunten geformuleerd zijn:

- 1) Digitale content;
- 2) Nationale Infrastructuur, en
- 3) Innovatie, kennisdeling en professionalisering.

Deze drie speerpunten hangen onlosmakelijk samen waar het gaat om de gemeenschappelijke ambitie: **een duurzaam toegankelijk en voor publiek betekenisvol digitaal cultureel erfgoed**. Het publiek is natuurlijk geïnteresseerd in de digitale content, maar deze kan niet zonder een robuuste infrastructuur, waarin de content duurzaam is opgeslagen en door het publiek benaderd kan worden. Het gaat uiteindelijk om het publiek: een digitaal aanbod en een infrastructuur zijn cruciale basiselementen, maar op zich niet voldoende om een betekenisvolle dienstverlening aan het publiek te kunnen bieden. Innovatie is ook belangrijk: niet alleen van externe dienstverlening, maar ook van de inrichting van de interne werkprocessen van een archiefinstelling.

Deze drie speerpunten zijn uitgewerkt in drie hoofddoelstellingen:

- *“Binnen 10 jaar is 10% van de voor het publiek meest interessante delen van de totale collecties digitaal beschikbaar”*. Afgezet tegen de enorme omvang van de collecties, en de feitelijke uitgangssituatie waarin nog zeer weinig digitale content beschikbaar is, vergt dit een enorme inspanning.
- *“Binnen 5 jaar is een landelijke e-Depotvoorziening voor algemeen gebruik (binnen de archiefsector) beschikbaar, dat onderdeel uitmaakt van een breder aanbod van gemeenschappelijke voorzieningen (shared services)”*. Hiermee komt een duurzaam toegankelijke opslag van informatie binnen handbereik van alle archiefinstellingen.
- *“Binnen 2 jaar is een landelijke structuur opgezet voor innovatie, kennisdeling en professionalisering in de archiefsector”*. Hiermee wordt de kennisuitwisseling en best practices verankerd ten behoeve van de sector als geheel. Bij de vormgeving van de landelijke structuur zal de aanpak in de (openbare) bibliotheeksector als vertrekpunt genomen worden.

De vraag aan de bestuurlijke partijen

Het consortium vraagt de bestuurlijke partijen (rijk, provincie en gemeente) om rekening te houden met de genoemde drie speerpunten in hun komende beleidsplannen en subsidieregelingen en daarbij niet alleen aandacht te hebben voor de ontwikkeling van een robuuste infrastructuur, maar ook te investeren in de productie van digitale content en innovatie in de dienstverlening.

Zelf werkt het consortium een vijfjarenplan uit, met daarin opgenomen:

- de gemeenschappelijke criteria voor de selectie van met prioriteit te digitaliseren stukken;
- een overzicht van de door het consortium beheerde bronnen die aan deze criteria voldoen;
- de incidentele en structurele kosten verbonden aan de digitalisering van deze bronnen;
- een business model, waarbij rekening wordt gehouden met het principe 'de gebruiker betaalt', met mogelijke financiering van buiten de overheid en met efficiency door samenwerking.

Het consortium spreekt de wens uit om op basis van dit plan samen met de betrokken overheden (gemeente, provincie, rijk) een realistisch vijfjaren investeringsplan op te stellen.

*Brabants Historisch Informatie Centrum
Drents Archief
Erfgoedcentrum Nieuw Land
Gelders Archief
Groninger Archieven
Het Utrechts Archief
Historisch Centrum Overijssel
Nationaal Archief
Noord-Hollands Archief
Regionaal Historisch Centrum Limburg
Tresoar
Zeeuws Archief*

1. WAAROM DIT VISIEDOCUMENT

Steeds meer mensen in Nederland hebben belangstelling voor geschiedenis en cultuur. Uit onderzoek van het SCP¹ blijkt dat Nederland in Europa tot de koplopers behoort waar het gaat om belangstelling voor cultureel erfgoed. Deze belangstelling kan betrekking hebben op de geschiedenis van de eigen familie, de eigen woonplaats of buurt, de hobby of de politieke geschiedenis.

Kennis over het verleden en de cultuur helpt om de huidige samenleving, de mensen en de processen daarin te begrijpen. Een stuk van deze Nederlandse geschiedenis en cultuur is te vinden in de collecties, die beheerd worden door de archiefinstellingen die samen de archiefsector vormen.

Deze collecties bevatten verschillende soorten, vaak uniek, historisch materiaal: het gaat om tekst, maar ook bijvoorbeeld om beeld, film, foto, muziek, tekeningen, en video. Het gaat daarbij niet alleen om gedigitaliseerd materiaal, maar ook in toenemende mate om digital born materiaal².

Maatschappelijke belangen

Archiefinstellingen zijn te beschouwen als '**het geheugen van de overheid**' en spelen een rol in het waarborgen van de rechtsstaat. Openbaarheid van overheidshandelen is immers een belangrijke voorwaarde voor een rechtsstaat. Hierin staat de overheid open voor controle en kritiek door burgers. Het maatschappelijke belang van archieven komt tot uitdrukking in de waarde die deze hebben voor enerzijds de archiefvormer, alsook voor anderen dan de archiefvormer. Archieven kennen dan ook een op de **administratie gerichte**, en een **cultuur-historische** kant.

Het eerste gaat over de kwaliteit van de informatiehuishouding³, een belang dat alle overheidsorganisaties aangaat. Al in 2005 constateerde de toenmalige Rijksarchiefinspectie⁴ dat de rijksoverheid niet in staat is om behoorlijk verantwoording af te leggen omdat haar digitale informatiehuishouding niet op orde is. Het kabinet heeft dit erkend, zo blijkt uit de Kabinetvisie op vindbare en toegankelijke overheidsinformatie Informatie op orde⁵. De kern van deze visie is dat zowel de papieren als de digitale informatiehuishouding op orde moeten komen. Dit is des te belangrijker nu steeds meer overheidsdienstverlening via internet plaatsvindt en veel overheden druk bezig zijn om hun dienstverlening via internet te verbeteren, zoals het aanvragen van een vergunning of het doen van een belastingaangifte. Dit is aan te duiden met de ontwikkeling van e-Overheid of e-Government. De cultuurhistorische kant van archieven heeft de laatste jaren veel aandacht gekregen: naast een zorgvuldig beheer is een zo groot mogelijk publieksbereik het breed gedragen motto geworden. Dienstverlening via internet biedt hiervoor grote mogelijkheden, aangezien digitalisering enorme kansen biedt om cultureel erfgoed voor een breed publiek te ontsluiten. Digitale toegang tot informatie

¹ Het Bereik van het verleden. Ontwikkelingen in de belangstelling voor cultureel erfgoed. Sociaal en Cultureel Planbureau, december 2007.

² Onder digital born materiaal wordt erfgoedmateriaal verstaan dat van origine digitaal is, zoals elektronische archieven of foto's die met een digitale camera zijn genomen. Onder gedigitaliseerd erfgoed wordt erfgoedmateriaal verstaan dat niet van origine digitaal is, maar waarvan met digitalisering een kopie gemaakt is.

³ Onder informatiehuishouding wordt verstaan het totaal aan regels en voorzieningen gericht op de informatiestromen en – opslag of archivering (uit: De moderne informatiehuishouding, HEC, 2005)

⁴ Een demeterende overheid? De risico's van digitaal beheer van verantwoordingsinformatie bij de centrale overheid, Rijksarchiefinspectie (januari 2005). De Rijksarchiefinspectie is vanaf 30 januari 2006 onderdeel van de Erfgoedinspectie.

⁵ September 2006, TK 29 362, nr. 101.

uit de archiefcollecties komt niet alleen tegemoet aan de maatschappelijke vraag en belangstelling naar geschiedenis en cultuur, maar stimuleert deze belangstelling ook aangezien langs digitale weg de bronnen met één muisklik binnen handbereik van iedereen komen. Een betere toegang van de bronnen stimuleert dan ook het (diverse) gebruik van deze bronnen.

Om die reden hebben overheden digitalisering van cultureel erfgoed, onder andere archieven, de laatste jaren met incidentele middelen uit verschillende bronnen gesteund.

Archiefinstellingen bewegen zich in beide werelden, - die van informatiehuishouding en cultureel erfgoed -, en nemen daarmee een unieke rol in binnen de keten van creatie tot publicatie van (overheids)informatie voor het publiek. Beide werelden zijn nog volop in ontwikkeling.

Kansen van e - Archief

De vooruitgang op het gebied van de Informatie- en Communicatietechnologie in de afgelopen twintig jaar is ingrijpend. Internet is niet meer uit het dagelijkse leven weg te denken. Dit heeft ook belangrijke gevolgen voor het werk van archiefinstellingen: overheden digitaliseren hun werkprocessen en vormen digitale archieven, publiek verwacht als vanzelfsprekend informatie via internet.

De maatschappelijke voordelen van investeren in het digitaal aanbieden van cultureel erfgoed zijn aanzienlijk. Publiek wordt uitgebreid tot in potentie wereldpubliek. Digitalisering verhoogt het gemak om data van verschillende informatiesystemen op verschillende plaatsen tegelijk te raadplegen. Op die manier stimuleert het onderwijs, wetenschappelijk onderzoek en cultuurproductie. ICT maakt het daarnaast mogelijk om vorm te geven aan publieksparticipatie: nieuwe communicatievormen zoals fora, wiki's en nieuwsgroepen zorgen voor een snelle en goedkope interactiviteit met het grote publiek. Internet maakt het mogelijk dat geïnteresseerden niet alleen als consument, maar ook als producent van cultureel erfgoed kunnen optreden. De ontwikkeling van e-Overheid biedt belangrijke voordelen: burgers en bedrijven kunnen hun zaken met de overheid eenvoudiger regelen, waar en wanneer het hen uitkomt. Voordelen voor de overheid liggen in een grotere transparantie, tevredenheid van burgers (vertrouwen in de overheid), kortere behandeltermijnen, standaardisering en vermindering van administratieve lasten. Een logisch pendant van de opkomst en ontwikkeling van internet en een e-Overheid is de ontwikkeling van een e-Archief⁶.

De opkomst van internet roept behalve kansen ook de nodige **vragen en knelpunten** voor archiefinstellingen op. Zo gaan de ICT ontwikkelingen snel, bestaat er een wirwar aan systemen in de back office van zorgdragers en archiefinstellingen, is de markt van leveranciers van archiefsoftware niet eenvoudig beïnvloedbaar en is het managen van ICT-projecten lastig. Archiefinstellingen zijn bovendien niet van oudsher gespecialiseerd in het omgaan met ICT-vraagstukken.

De omslag 'van papier naar digitaal' heeft een enorme doorwerking naar de organisaties. Het vraagt specifieke kennis van marketing en communicatie in de digitale wereld, van het omgaan met ICT vraagstukken, samenwerking met andere instellingen op lokaal, regionaal en landelijk niveau, en het

⁶ e - Archief moet overigens vooral niet beschouwd worden als één totaal (fysiek) informatiesysteem waarin alle digitale informatie van archiefinstellingen is opgeslagen, maar als begrip waarmee de digitale optelsom van de digitale collecties die door de verschillende instellingen op internet zichtbaar is gemaakt, wordt aangeduid.

brengt veranderingen in de werkprocessen binnen de eigen organisatie mee. Veel objecten uit collecties van archiefinstellingen zijn kostbaar en moeten met zorg behandeld worden. Dit alles vraagt incidentele én structurele budgetten voor het ontwikkelen van een digitale dienstverlening, die aan de wensen, c.q. de noden van het publiek tegemoet komt en passend is bij de inhoud en aard van de collecties.

Versterking van de samenwerking

Veel archiefinstellingen hebben de afgelopen jaren stappen op digitaal gebied gezet: alleen, of in samenwerking met andere (erfgoed)partijen op regionaal of landelijk niveau. Enkele voorbeelden zijn het ontwikkelen van een database met persoonsgegevens van de bewoners van de armenkolonies in Drenthe tussen 1818 en 1921 (www.drenlias.nl / www.gevangenismuseum.nl) een digitale presentatie van archiefinstellingen in de provincie Zuid-Holland (www.geschiedenisvanzuidholland.nl) en een provinciale erfgoedportal in Zeeland (www.geschiedeniszeeland.nl). Al deze initiatieven tonen de ambitie en werklust aan van archiefinstellingen om hun collecties breder onder de aandacht van het publiek te brengen. Hiermee is een belangrijk begin gemaakt van samenwerking binnen de archiefsector, maar ook met andere (erfgoed)partijen.

Ondanks alle inspanningen in de archiefsector op digitaal gebied staat digitalisering in deze sector, afgezet tegenover de enorme rijkdom aan objecten in de depots en de potentie van internet, in de kinderschoenen. De archiefsector staat voor de **omslag naar een e - Archief**.

Daarbij is een aandachtspunt dat de verschillen tussen archiefinstellingen, ook op digitaal gebied, groot zijn. Met name (zeer) kleine archiefinstellingen missen de middelen en kennis om digitaal mee te kunnen. Bovendien zijn er ook nog de zogenaamde 'witte vlekken': gemeenten of waterschappen waar geen archiefdienst is, waar geen gekwalificeerde archivaris is benoemd of waar geen studiezaal beschikbaar is. Digitalisering kan hier juist het hulpmiddel zijn om in deze gevallen een inhaalslag te maken.

Veel van de vraagstukken op digitaal gebied zijn van een zodanige complexiteit en schaal dat het niet goed mogelijk is om te verwachten dat iedere archiefinstelling deze alleen oplost.

Wil de archiefsector de burgers in Nederland ook in de komende jaren duurzaam blijven bedienen, dan moeten er substantiële verdere stappen gezet worden richting een **e-Archief**. Dit is alleen mogelijk als de **samenwerking** op lokaal, regionaal en landelijk niveau tussen archiefinstellingen en op bestuurlijk niveau, en uiteraard met andere (erfgoed)instellingen versterkt wordt.

Versterking van de samenwerking in de archiefsector is belangrijk om kennis te delen, om vanuit kwaliteitseisen en efficiency overwegingen optimale keuzes te maken, en om toekomstvaste, duurzame en bedrijfsmatig verantwoorde afwegingen te maken. Het **netwerk van de elf Regionale Historische Centra en het Nationaal Archief** wil hierin een regie - rol spelen, aangezien zij belangrijke netwerken met elkaar verbinden. Samenwerking met andere partijen zoals de grotere gemeentearchieven (bijv. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag), BRAIN, KVAN, DEN en Erfgoed Nederland blijft daarbij essentieel. BRAIN en KVAN hebben in juni 2009 hun visie gegeven over de

koers en de inrichting van het archiefwezen in een visiestuk, getiteld "Archiveren is vooruitzien". De denklijnen en ambities in dat stuk en het onderhavige visiestuk "e-Archief in ontwikkeling" liggen in elkaars verlengde.

Digitale content, Infrastructuur en Innovatie

Intensivering van de samenwerking binnen de archiefsector en met de overheden laat de gezamenlijke investeringen in maatschappelijk opzicht optimaal renderen. Om die reden is dit visiedocument opgesteld.

Dit visiedocument beoogt voor de komende vijf jaren (2009 – 2014) de inhoudelijke speerpunten te formuleren, die de inhoudelijke focus van de samenwerking zullen vormen, ofwel de gemeenschappelijke werkagenda.

De archiefsector kan dit niet alleen. Samenwerking tussen rijk, provincie en gemeente is belangrijk om gezamenlijke ambities en kwaliteitseisen ten aanzien van digitaal cultureel erfgoed op elkaar af stemmen, en om financiële incidentele en structurele kaders te scheppen.

Met dit visiedocument doet de archiefsector een realistisch voorstel aan de **bestuurlijke partijen op lokaal, regionaal en landelijk niveau** om de samenwerking in de komende vijf jaren te versterken, om te investeren en om de inspanningen te richten op drie speerpunten:

- 1) De productie van digitale content
- 2) De verdere ontwikkeling van een robuuste nationale infrastructuur en
- 3) Innovatie, kennisdeling en professionalisering.

Deze drie speerpunten hangen onlosmakelijk samen waar het gaat om de gemeenschappelijke ambitie: een duurzaam toegankelijk en voor publiek betekenisvol digitaal cultureel erfgoed. Het publiek is natuurlijk geïnteresseerd in de digitale content, maar deze kan niet zonder een robuuste infrastructuur waarin deze content duurzaam opgeslagen en door het publiek benaderd kan worden. Een digitaal aanbod en een infrastructuur alleen is ook niet voldoende. De potentie van internet kan alleen volledig benut worden als aandacht is voor innovatie in de dienstverlening aan het publiek. Dit vraagt niet alleen om innovatie in de externe dienstverlening, maar ook in de inrichting van de interne werkprocessen en de interne organisatie die noodzakelijk is om deze externe dienstverlening mogelijk te maken. Ben je als archiefinstelling voorbereid en ingericht op de omslag naar een e- Archief? Hoe veranker je digitale dienstverlening in de interne organisatie en wat vraagt dit van de organisatie?

De vraag aan de bestuurlijke partijen (rijk, provincies, gemeenten).

Anno 2009 staat de ontwikkeling van een robuuste infrastructuur, en met name een gemeenschappelijk digitaal depot (e-Depot), breed in de belangstelling bij archiefinstellingen en

overheden. Hoewel daar nog tal van stappen gezet moeten worden, kan wel gesteld worden dat met alle ontwikkelingen en inspanningen (zie o.a. de NCDD, het projectplan Nederlands Erfgoed Digitaal, het project RHC e-Depot) een gemeenschappelijke infrastructuur dichterbij is gekomen.

Een infrastructuur alleen is echter niet voldoende wil de maatschappelijke potentie van archieven tot zijn recht kunnen komen. Ook digitale content en innovatie (intern en extern) zullen evenzeer aandacht moeten krijgen.

De vraag aan de overheden is dan ook om rekening te houden met de drie speerpunten in de komende (eigen) beleidsplannen en subsidieregelingen, en daarbij niet alleen aandacht te hebben voor een robuuste infrastructuur, maar ook financieel verder te investeren in de productie van digitale content en innovatie in de dienstverlening.

Archiefinstellingen staan daarbij een realistische en zakelijke benadering voor : het is niet noodzakelijk alles te digitaliseren; het is redelijk om de klant mee te laten betalen; kostenefficiëntie wordt nagestreefd door samenwerking en de realisatie van gemeenschappelijke voorzieningen; verkend wordt of andere financieringsmogelijkheden kunnen worden aangeboord, hierbij steunend op de ervaringen uit de wereld van e - Business. Tot slot zal ook worden gekeken naar de gevolgen van de verschuiving van fysieke naar digitale dienstverlening voor de interne organisatie.

Het consortium van Regionale Historische Centra en het Nationaal Archief werken in de tweede helft van 2009 een vijfjarenplan uit, waarin in ieder geval gemeenschappelijke criteria worden benoemd voor selectie van met prioriteit te digitaliseren stukken, een overzicht van de bronnen (in beheer bij de archieforganisaties) die aan deze criteria voldoen, de hieraan verbonden incidentele en structurele kosten, en een voorstel voor een businessmodel.

Op basis hiervan kan ook zichtbaar gemaakt worden welke extra (incidentele / structurele) middelen specifiek vanuit rijk, provincie en gemeente benodigd zijn.

Hoofdstuk 2 gaat in op de maatschappelijke doelen waar de archiefsector een bijdrage aan wil leveren. Hoofdstuk 3 werkt de drie speerpunten nader uit.

2. MAATSCHAPPELIJKE DOELEN

Digitaal beschikbare archiefcollecties zijn geen doel op zich, maar een middel om maatschappelijk doelen te behalen. Het is van groot belang om deze doelen helder te formuleren en steeds voor ogen te houden, zodat ze ook als leidraad aangehouden worden voor het uitwerken van gezamenlijke plannen.

De maatschappelijke doelen waar archiefinstellingen aan willen bijdragen door hun collecties digitaal beschikbaar te stellen voor publiek zijn de volgende:

- **Historische kennis en maatschappelijke doelen.** Archiefinstellingen willen de collectieve informatie en kennis die in de collecties van de archiefinstellingen besloten ligt, binnen handbereik van een ieder brengen: binnen en buiten Nederland. Internet is hierin cruciaal. Het aanbieden van deze informatie speelt in op de belangstelling die steeds meer mensen hebben voor geschiedenis en cultuur. Kennis van het verleden is onmisbaar om de samenleving, de mensen en de processen in de samenleving te begrijpen. Het kan daardoor helpen om de vraagstukken van vandaag en morgen beter te begrijpen. Besef van historie kan de sociale cohesie en integratie in een samenleving bevorderen.
- **Democratie en modern archiefbeheer.** Archiefinstellingen hebben een gezamenlijke opgave en verantwoordelijkheid om ten behoeve van de burgers het geheugen van het land duurzaam te beheren, ook in het digitale tijdperk. Zij spelen een belangrijke rol in het waarborgen van de rechtsstaat. Door zorg te dragen voor goed geordende en toegankelijke (papieren en digitale) archieven maken zij het mogelijk dat het handelen van de overheid gecontroleerd kan worden. Een duurzaam beheer van de digitale / gedigitaliseerde bronnen van de archiefinstellingen staat ook in het teken van een kwalitatief beter beheer van het collectieve culturele erfgoed: zo neemt de toegang tot deze archiefbronnen toe, terwijl kwetsbare stukken bijvoorbeeld ontzien worden.
- **e – Archief.** Steeds meer overheden richten hun werkprocessen digitaal in, inclusief de archivering. Er zullen dan ook steeds meer digitale archieven ontstaan. Archiefinstellingen willen de overheden ondersteunen in het op orde krijgen van hun digitale archieven en het sturen op de kwaliteit van de informatiehuishouding.

In essentie hebben archiefinstellingen als taak en maatschappelijke verantwoordelijkheid om de burgers in Nederland ook in de komende jaren, ook in het digitale tijdperk, **duurzaam te blijven bedienen.**

3. SPEERPUNTEN VAN BELEID

Om de in hoofdstuk 2 omschreven ambitie te kunnen realiseren, moet er nog veel werk verzet worden en geïnvesteerd worden. De archiefinstellingen kunnen dit niet alleen. Samenwerking binnen het netwerk van de archiefsector en andere netwerken (overheden, andere partijen in de erfgoedsector) is hierin essentieel.

Richtinggevende uitgangspunten

Drie uitgangspunten zijn richtinggevend voor de focus in de komende vijf jaren:

- ⇒ De klant (gebruiker) staat centraal
- ⇒ Duurzaamheid, continuïteit, interoperabiliteit en vindbaarheid zijn basiseisen
- ⇒ Investeren in innovatie, kennisdeling en verdere professionalisering

De klant (gebruiker) staat centraal

Om de voordelen van internet voor een groot publieksbereik te benutten, moeten de virtuele grenzen tussen collecties zoveel mogelijk verdwijnen, en moeten niet de organisaties maar de collecties voorop staan. De fysieke versnippering (collecties verspreid over instellingen) wordt niet zonder meer digitaal vertaald: de potentie van internet is juist dat fysieke versnippering geen belemmering hoeft te zijn om de informatie uit verschillende collecties te vinden.

Het voorgaande brengt met zich mee dat digitale klanten via **verschillende kanalen** bij de collectie moeten kunnen komen, bijvoorbeeld via generieke zoekmachines als Google, maar ook via specifieke portals, websites van instellingen en door zichtbaar te zijn op bijvoorbeeld generieke en populaire platforms als Flickr en YouTube. Het is daarom belangrijk om de informatie op zoveel mogelijk manieren, platforms, aan te bieden, en vooral niet via één exclusief loket. Een voorbeeld hiervan is de Friese instelling Tresoar, die twee kanalen op YouTube heeft geopend: één is gewijd aan Friese gedichten, de andere bevat filmpjes over diverse onderwerpen. Een ander voorbeeld is het Nationaal Archief, die delen van de fotocollectie op Flickr heeft geplaatst met de mogelijkheid om informatie over de foto's toe te voegen.

Het primaire perspectief zou dus niet dat van de eigen instelling moeten zijn (hoe begrijpelijk ook), maar van de **informatie** die instelling kan bijdragen aan de grotere nationale en internationale collectie van digitaal cultureel erfgoed. Dit alles vraagt in de eerste plaats om afstemming en samenwerking tussen archiefinstellingen. Deze bereidheid is er: met dit stuk ligt een gemeenschappelijke werkagenda voor (in ieder geval) de komende vijf jaar. Daarnaast is ook afstemming, samenwerking en (financiële) investering door overheden noodzakelijk: zowel op rijks, provinciaal en gemeentelijk niveau.

Duurzaamheid, continuïteit, interoperabiliteit en vindbaarheid zijn basiseisen

Om een duurzame en betekenisvolle bijdrage als archiefsector aan de totale collectie van digitaal cultureel erfgoed te kunnen leveren is het belangrijk om digitale content te produceren, deze duurzaam op te slaan en toegankelijk te houden (met alle veranderingen in de versies van hardware en software), en deze content zo aan te bieden dat deze toegesneden is op de wensen van de gebruiker. Deze moet de digitale content niet alleen kunnen vinden, maar ook als onderdeel van een geïntegreerd informatie aanbod kunnen benaderen. Dat betekent dat belangrijke eisen duurzaamheid, continuïteit, interoperabiliteit en vindbaarheid zijn.

In de uitwerking betekent dit onder meer het volgende. Publiek is geïnteresseerd in digitale content. Verdere productie van **digitale content** is dan ook een belangrijk speerpunt.

Om ervoor te zorgen dat deze content duurzaam opgeslagen en toegankelijk is, is het noodzakelijk om op landelijk niveau te investeren in een **robuuste infrastructuur**, die het mogelijk maakt dat de klant via verschillende kanalen zo snel mogelijk bij de informatie komt die hij of zij zoekt. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen technische infrastructuur, informatie architectuur, en een model van gemeenschappelijke diensten/shared services. Hierbij wordt gewerkt volgens de ideeën van de landelijke infrastructuur, gebaseerd op het idee van Nederlands Erfgoed Digitaal!

Hoewel het publiek niet geïnteresseerd is in deze gemeenschappelijke infrastructuur, is deze wel essentieel om een duurzame presentatie naar het publiek mogelijk te (blijven) maken. Deze infrastructuur is derhalve de ruggegraat van de presentatie naar het publiek.

Investeren in innovatie, kennisdeling en professionalisering

Met het oog op een zo groot en gevarieerd mogelijk publieksbereik wordt landelijk ingezet op verdere **innovatie van digitale diensten en producten**.

Daarnaast zijn belangrijke actuele knelpunten het ontbreken van middelen om digitale content te kunnen produceren en duurzaam te beheren, het vraagstuk van het duurzaam opslaan en toegankelijk houden van digitale informatie, en zeker voor de kleinere archiefinstellingen het ontbreken van kennis om met digitale vraagstukken om te gaan. Om ervoor te zorgen dat archiefinstellingen over de volle breedte van de sector mee kunnen in de digitale ontwikkelingen, wordt een kennisinfrastructuur ontwikkeld met de diverse kennispartners. Doel is om kennis te delen en te verspreiden.

Digitale ontwikkelingen hebben grote impact op werkprocessen, en vereisen nieuwe kennis en competenties. Om die reden wordt geïnvesteerd in verdere professionalisering.

Drie speerpunten van beleid

Gelet deze uitgangspunten zal het consortium zich in de komende vijf jaren richten op de volgende speerpunten van beleid:

- I. Digitale content : de gebruiker betaalt mee*
- II. Nationale infrastructuur*
- III. Innovatie, kennisdeling en professionalisering*

Speerpunt I: Digitale content: de gebruiker betaalt mee

De gezamenlijke collecties van de archiefinstellingen zijn enorm groot, terwijl op dit moment slechts een zeer beperkt gedeelte in digitale vorm beschikbaar is.

De intentie van de archiefsector is niet om alle collecties te digitaliseren. Hoewel dit theoretisch mogelijk zou zijn, is het sterk de vraag of alle onderdelen van de collectie voor publieksgroepen interessant zijn en zijn de kosten voor het digitaliseren en duurzaam opslaan en toegankelijk houden van een digitale collectie van dergelijke omvang zeer hoog.

De archiefsector wil realistische en zakelijke **prioriteiten** stellen, waarbij enerzijds gekeken wordt naar de (potentiële) belangstelling van het publiek, maar ook naar overwegingen als materiële staat van de originelen, aansluiting bij relevante en actuele beleidsthema's, keuze voor logische eenheden zodat er herkenbare producten worden opgeleverd. Dit leidt tot keuzes van delen van de gezamenlijke collecties, die met voorrang gedigitaliseerd worden, op grond van breed gedragen overwegingen. Deze werkwijze draagt bij aan de ontwikkeling van een **gezamenlijk samenhangend digitaal aanbod** vanuit archiefinstellingen, dat gebaseerd is op een aantal gezamenlijke overwegingen.

De kosten van een digitaal aanbod, dat voldoet aan eisen van duurzaamheid, continuïteit, interoperabiliteit en vindbaarheid, overstijgen vele malen de kosten van alleen het digitaliseren. Mits kwalitatief goed uitgevoerd is dat immers een éénmalige activiteit. Digitalisering maakt onderdeel uit van een hedendaags collectiebeheer van een organisatie, en brengt kosten met zich mee op het gebied van het toegankelijk maken, duurzame opslag en preservering.

In de afgelopen jaren zijn alleen voor een aantal specifieke speerpunten (bijv. audiovisueel materiaal) programma's voor massadigitalisering met gelden opgezet. Voor het overige zijn archiefinstellingen vaak afhankelijk gebleken van incidentele fondsen (bijv. specifieke subsidies), of aangewezen op het vrijmaken van gelden in de eigen reguliere budgetten. Ook zijn er initiatieven om zelf een scanvoorziening binnen de eigen organisatie op te zetten, zoals de Groninger Archieven.

Om in de komende jaren een impuls te geven in het verder produceren van digitale content, is het belangrijk dat niet alleen **extra (incidentele en structurele) gelden vanuit de overheden** beschikbaar komen, maar ook dat als uitgangspunt gehanteerd wordt: de **'gebruiker betaalt mee'**. Dit uitgangspunt heeft een aantal aspecten: het genereert inkomsten die weer geïnvesteerd kunnen worden in een kwalitatief hoogwaardig digitaal aanbod, het onderstreept de waarde van de aangeboden informatie en het houdt archiefinstellingen en klanten 'scherp'. Informatie die kosteloos wordt aangeboden wordt in het algemeen anders 'gewaardeerd' dan informatie waar een bijdrage voor betaald moet worden.

Uit onderzoek blijkt dat publieksgroepen in beginsel bereid zijn om een bijdrage te betalen voor een digitale dienstverlening. Dit blijkt onder meer uit doelgroeponderzoek dat is uitgevoerd bij de ontwikkeling van Mijvoorouders.nl, en de ervaringen die opgedaan zijn door archiefinstellingen die een concept van betaalde dienstverlening toegepast hebben (zoals Stadsarchief Amsterdam, die een zogenaamde Archiefbank heeft opgezet).

Bij de uitwerking zullen nadere keuzes gemaakt moeten worden over vragen als: wat is een redelijke tariefstelling, moet een bepaalde basisdienstverlening kosteloos blijven, en zo ja wat houdt deze in. Daarnaast is duidelijk dat een bijdrage van alleen de gebruiker is niet afdoende is. Tenzij de overheden besluiten om de volledige incidentele en structurele kosten in verband met het ontsluiten en beschikbaar digitaal cultureel erfgoed te financieren, zullen ook andere financieringsmogelijkheden verkend moeten worden.

Hoofddoelstelling

"Binnen 10 jaar is 10% van de voor het publiek meest interessante delen van de totale collecties digitaal beschikbaar".

Afgezet tegen de enorme omvang van de collecties, en de feitelijke uitgangssituatie waarin nog zeer weinig digitale content beschikbaar is, vergt dit een enorme inspanning.

Speerpunt II: Nationale Infrastructuur

Het begrip Nationale Infrastructuur wordt op verschillende manieren gehanteerd. Sommigen doelen hiermee op gemeenschappelijke voorzieningen zoals een gemeenschappelijk beheerd digitaal depot, zodat niet iedereen zijn eigen digitale depot hoeft te ontwikkelen. Anderen doelen met dit begrip op de wijze waarop de informatie gestructureerd moet worden.

Feit is dat op digitaal gebied vraagstukken zijn, die zo complex zijn en dermate grote (blijvende) investeringen vragen dat ze de draagkracht van een individuele organisatie te boven gaan, en dus een gemeenschappelijke aanpak vragen. Een belangrijk voorbeeld ligt op het gebied van het duurzaam opslaan en digitaal toegankelijk houden van informatie. Digitale bestanden lopen zonder ingrijpen het

gevaar om snel onleesbaar te worden. Dit heeft te maken met het feit dat steeds nieuwe versies van hardware en software alle digitale informatie uiteindelijk onbruikbaar maken en dat de dragers van digitale informatie kwetsbaar zijn.

Digitale data die niet duurzaam zijn opgeslagen en duurzaam toegankelijk zijn, maar ook niet vindbaar zijn voor publiek, en niet voldoen aan de eis van interoperabiliteit, zijn van weinig waarde voor het publiek. Om een omgeving te duiden die het wel mogelijk maakt om aan deze eisen te voldoen, wordt het begrip 'nationale infrastructuur' gehanteerd, onder andere in het projectplan Nederlands Erfgoed Digitaal! In dit projectplan staat een robuuste gemeenschappelijke infrastructuur centraal, waarbij het gaat om het leggen van intelligente verbindingen tussen centrale voorzieningen en decentraal opgeslagen bestanden, en het garanderen van de beschikbaarheid van objecten en diensten. Dit past in de algemene beleidslijn van de Nederlandse overheid om de ontwikkeling van een nationale infrastructuur op basis van open standaarden te stimuleren.

Tegen deze achtergrond worden onder dit tweede speerpunt, Nationale Infrastructuur, drie concrete thema's onderscheiden:

- **Techniek:** een technische infrastructuur⁷ (hardware en software, met name e Depot)
- **Protocollen:** een informatie architectuur⁸ (eisen van duurzaamheid, continuïteit, interoperabiliteit en vindbaarheid, mede gebaseerd op internationale inzichten).
- **Shared services:** een model van gemeenschappelijke services

Drie algemene vragen, relevant voor deze drie thema's, zijn:

- Wat valt onder de decentrale verantwoordelijkheid en komt derhalve in beginsel in aanmerking voor het decentraal (zelf) regelen?
- Wat valt onder een gezamenlijke/landelijke verantwoordelijkheid en moet in beginsel centraal geregeld worden?
- Wat valt weliswaar onder de decentrale verantwoordelijkheid, maar biedt aanzienlijke voordelen (kwaliteit, efficiency) om gezamenlijk te regelen?

Als algemene lijn wordt aangehouden dat landelijke samenwerking vooral aan de back office plaats vindt (aan de ruggegraat van de digitale dienstverlening) en dat de front office (waar de dienstverlening aan het publiek plaatsvindt) in beginsel decentraal, en overigens vanuit maximaal publieksbereik op zoveel mogelijk platforms, plaatsvindt.

⁷ De technische infrastructuur omvat ICT infrastructuur bestaande uit systemen, gegevens en netwerken. Onderscheiden kunnen worden gegevensverwerking, gegevensopslag en gegevenstransport, maar ook hardware zoals servers, computers (De moderne informatiehuishouding, Het Expertise Centrum, blz. 33).

⁸ Bij informatie architectuur gaat om communicatie, content en applicaties. Wat wordt vastgelegd en hoe (gestructureerd, ongestructureerd, semantiek etc.). Hoe vindt informatie uitwisseling plaats en volgens welke standaard (De moderne informatiehuishouding, Het Expertise Centrum, blz. 33).

De basisuitgangspunten die ten aanzien van deze drie thema's gehanteerd worden, laten zich schematisch als volgt weergeven:

	<i>Decentraal</i>	<i>Centraal</i>
<i>Techniek</i>	Archiefwettelijk beheer	Technisch beheer (want: gespecialiseerde kennis, dynamiek in technische ontwikkelingen)
<i>Protocollen</i>	Keuze voor het hanteren van normen die verder gaan dan het basisniveau (basis plus).	Formuleren en onderhouden van professionele normen op basisniveau (protocollen) die geformuleerd zijn door professionals uit het veld ⁹ : de archiefsector en erfgoedsector.
<i>Shared Services</i>	Presentatie: decentraal, tenzij er redenen zijn voor een landelijke presentatie (zoals bij Watwaswaar.nl, Mijnvoorouders.nl)	Technisch beheer

Hoofddoelstelling

"Binnen 5 jaar is een landelijke e-Depotvoorziening voor algemeen gebruik (binnen de archiefsector) beschikbaar, dat onderdeel uitmaakt van een breder aanbod van gemeenschappelijke voorzieningen (shared services)".

Hiermee komt een duurzaam toegankelijke opslag van informatie binnen handbereik van alle archiefinstellingen.

Speerpunt 3: Innovatie, kennisdeling en professionalisering

Innovatie in de digitale dienstverlening is belangrijk om nieuwe publieksgroepen te bereiken die archiefinstellingen links laten liggen, en om de potentie van internet volledig te benutten. Op dit gebied zijn verschillende partijen actief en worden er tal van interessante projecten uitgevoerd, bijvoorbeeld op educatief gebied (zoals het project Sigismund van het Drents Archief), en de ontwikkeling van een game (Het Utrechts Archief). Er is winst te behalen door enerzijds de kennis over deze educatieve projecten breder binnen de archiefsector te verspreiden, en anderzijds door na te denken over een model van samenwerking op het gebied van innovatie, aansluitend bij de interesses en sterke punten van archiefinstellingen.

⁹ Dit model vindt al plaats in de vorm van de zogenaamde ICT redactie, die bestaat uit professionals uit de erfgoedsector, met als taak om een basisset van normen te formuleren voor digitale activiteiten. Deze normen zijn niet statisch, maar zullen periodiek bezien moeten worden op de noodzaak van actualisatie. Deze normen hebben materieel gezag, omdat hierin de kennis en ervaringen van erfgoedprofessionals gebundeld zijn. Indien een instelling besluit dat er specifieke redenen zijn om toch af te wijken, dan geldt het beginsel van 'comply or explain'.

Kennisverspreiding over digitale dienstverlening in het algemeen zal ook in de komende jaren veel aandacht krijgen, zodat onder andere de kleinere instellingen (die vaak volgend zijn) kunnen profiteren van de geleerde lessen en best practises van de digitale pioniers.

Het is ook duidelijk dat de ontwikkelingen die op de archiefsector afkomen (digitalisering, informatiehuishouding) nieuwe eisen stellen aan het vak, en de verschillende **competenties** waar professionals uit de archiefsector over moet beschikken. Er zal voor gezorgd moeten worden dat een match is tussen opleidingen en archiefinstellingen, en dat archiefinstellingen beschikken over medewerkers met enerzijds specifiek archivistische kennis, anderzijds ook kennis van digitale vraagstukken.

Hoofddoelstelling

Binnen 2 jaar is een landelijke structuur opgezet voor innovatie, kennisdeling en professionalisering in de archiefsector”.

Hiermee wordt de kennisuitwisseling en best practises verankerd ten behoeve van de sector als geheel. Bij de vormgeving van de landelijke structuur zal de aanpak in de (openbare) bibliotheeksector als vertrekpunt genomen worden.

4. AAN DE SLAG !

Wat gaat het consortium van de Regionale Historische Centra en het Nationaal Archief, gelet op de maatschappelijke ambitie (hoofdstuk 2) en de speerpunten (hoofdstuk 3) in de komende vijf jaar concreet doen?

Allereerst zullen drie speerpunten nader uitgewerkt worden naar een samenhangend vijfjarenplan. Het consortium van het Nationaal Archief met de Regionale Historische Centra neemt in deze uitwerking het voortouw en werkt daarbij nauw samen met de partijen in het netwerk binnen en buiten de archiefsector. Belangrijke partijen zijn in ieder geval de grotere gemeentearchieven, BRAIN en KVAN, DEN en Erfgoed Nederland.

Belangrijke onderdelen van dit vijfjarenplan zijn:

- de gemeenschappelijke criteria voor de selectie van met prioriteit te digitaliseren stukken
- een overzicht van de bronnen (in beheer bij de archiefinstellingen) die aan deze criteria voldoen
- de hieraan verbonden incidentele en structurele kosten, en een voorstel voor een businessmodel.

Er wordt een verkenning uitgevoerd naar verschillende modellen van financiering, mede in relatie tot de verwachte veranderingen in de interne organisatie als gevolg van digitale dienstverlening. Op basis hiervan wordt zichtbaar gemaakt welke extra (incidentele / structurele) middelen specifiek vanuit rijk, provincie en gemeente benodigd zijn.

Het consortium spreekt de wens uit om op basis van dit plan verder met de betrokken overheden (gemeente, provincie, rijk) verder te overleggen over een realistisch vijfjaren investeringsplan.